

МИЛЕТА АЋИМОВИЋ ИВКОВ

КУЛТУРА И ИДЕНТИТЕТ

Кругови Бојана Јовановића

*Традиција је лејоша коју чувамо,
а не ланац за оковање.*
Езра Паунд

У дугом времену разноликог стваралачког присуства у српској култури лик Бојана Јовановића најизразитије се изоштрио, кристалисао и потврдио у комплементарним областима културне историје и антропологије. Бавећи се бројним и различитим културним феноменима и постављајући их на широку основу хуманистичких наука, међу којима је психологија важна колико историја, а историја колико етнологија, социологија и политика, Јовановић је успео да изгради сопствени стваралачки лик; сопствени приступ и начин бављења: угао посматрања и начин артикулације одабраног предмета.

Није по томе он у савремености изузетан и посебан. Изналажење сопственог ауторског гласа императив је колико у уметности толико и у друштвеним наукама. Данас се, у чудном парадоксу укрштања, преплитања и стапања сродних истраживачких области, очекује и тражи сопствени приступ и стваралачки печат. Парадокс таквог хоризонта очекивања је у томе што се на еклектичкој подлози и различитим, а бројним, постструктуралистичким (постмодернистичким) релативизацијама систематичних изучавања, поузданих историјских сазнања и ауторске безобалне стваралачке игривости, ипак очекује нека средишна тачка поузданости и смисла, као одржив прилог ауторског истраживачког бављења, која би их оправдала и потврдила у времену. Задатак нимало лак.

Том сиренском зову савремености Бојан Јовановић је одговорио комплементарним проширивањем предметне и тематске основе истраживања, у односу на оно што је обележило његову рану научно-стваралачку фазу у којој су студије попут *Српске књије мртвих*, *Маџије српских обреда* и *Тајне лајоша* биле изразит, концентрисан и вредан прилог нашој етнолошко-антрополошкој науци.

Ти научно и методолошки постојано усмерени правци и начини истраживања углавном су се поклапали са завршетком минувшег века. У новом веку и миленијуму Јовановић је, због притиска недобре стварности и властите осетљивости и заинтересованости (којима је жеља за арбитарним присуством у јавности прирођена), почео да знатно проширује кругове свога занимања и бављења.

Када се на те концентричне кругове његовог научно-есејистичко-публицистичког занимања баци сумаран поглед, одмах се дође до закључка да их једним свеобухватним а целовитим описом није могуће поуздано обухватити. Већ да је, у настојању да се његов рад поузданије разуме и оцени, потребно поглед усмеравати на појединачне области и теме којима се, из различитих разлога и конкретизованих повода, овај агилни и плодни аутор смислено бавио.

Одређеност таквог приступа зависи, наравно, и од онога ко га чини, као и од изабране истраживачке перспективе, позиције и логике. Како живимо у епохи специјалистичких занимања различитим сегментима научних области; времену у коме је све мањи број „стручњака који када је Европа у питању, имају суверени преглед над целокупним материјалом”,¹ парцијално занимање за хуманистичке и културне студије постало је (изнуђена и наметнута) нужност. Све је мање ерудита, а све више усмерених експерата у чијој свести и писму национална културна и верска традиција представљају замрачену, неподесну и непожељну област истраживања. Анахронизам који много захтева, а мало плодотворно и уносно даје.

Савременост је најважнија. У њеној селективној равни потребности и функционалности све се одмерава и вреднује. Старо је мање битно, а национално поглавито ометајуће. Таквим идеологизованим тенденцијама, ставовима и праксама Бојан Јовановић се, у нововременим књигама, активно и ангажовано успротивио. У том критичком самосвесном отпору он се сврстао уз ангажоване ауторе попут Мила Ломпара и Слободана Антонића, ауторе којима су аутентичне културно-националне вредности основа која

¹ Ерих Ауербах, „Филологија светске књижевности”, *Филологија светске књижевности*, прев. Томислав Бекић, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци – Нови Сад 2009, 124.

се не закида и не руши, и са које се прошлост и будућност поузда-
није разумевају и предвиђају.

Књига *Памћење и самозаборав* већ је насловом и садржајем указала на историјске и културне основе националног идентитета, као на темељне вредности потребе да се оне памћењем негују, оживљују и унапређују. Јер, „у данашњем свету борба за идентитет заменила је идеологију”, будући да „у доба глобализације, у коме је све повезано, важно је афирмисати сопствену индивидуалност”.² Тој је потреби Бојан Јовановић својим проблемским приступом у наведеној књизи одговорио основано, утемељено, разложно, аргументовано и убедљиво, знајући да „културно памћење омогућава временски дугорочну комуникацију која твори идентитет”,³ као и то да се суштина човековог деловања остварује и показује у равни културе. Из тог разлога су културна достигнућа, материјалне и духовне културне одлике и вредности појединца и колектива најшира, најпоузданија и најтрајнија основа за разумевање, тумачење и вредновање целокупног учинка једног народа у историји. Култура је његова трајна слика и спомен.

Истичући, у краћем предговору, како „памћење потврђује континуитет нашег постојања”,⁴ Јовановић нарочиту пажњу указује језичком и културном памћењу, као „доживљају” и трајном збиру вредности које битно и пресудно обликују идентитет. Оту-да се „самозаборавни аспект [...] изражен у спонтаном и присилном брисању и преобликовању сопствене прошлости”⁵ у његовој перспективи указује као феномен на који треба усредсредити пажњу аналитичког ума, као на битан и пресудан фактор који корозивно и разорно делује на успостављање личног и колективног (националног) саморазумевања и самоодржања. То је учинило да се у текстовима који књигу чине отвара низ комплементарних тема: од оних које, у широј перспективи, потврђују историјску и геостратешку позицију Србије „у реалности између Истока и Запада”,⁶ до оних које се тичу вредновања традиције, односа Срба и Светог цара Константина, личности и култа Светог Саве, до разматрања дела Доситеја Обрадовића у светлости испитивања културног обрасца.

Културни образац је једна од великих и важних тема (опште место, топос) у херменеутици и историјско-културном промишљању

² Доминик Мојси, *Геополитика емоција*, прев. Милица Чечур, Клио, Београд 2012, 28–29.

³ Алаида Асман, *Дула сенка прошлости – култура сећања и политика по-вессти*, прев. Дринка Гојковић, Библиотека XX век, Београд 2011, 70.

⁴ Бојан Јовановић, *Памћење и самозаборав*, Орфеус, Нови Сад 2014, 7.

⁵ Исто, 11.

⁶ Исто, 21.

Бојана Јовановића. Може се рећи да је један део његовог бављења њиме означен. Он у више књига мимогред о њему расправља аргументовано полемишући, што је нарочито занимљиво и плодносно, и са изричитом тврдњом Слободана Јовановића „да у нас није било ни културног обрасца ни покушаја да се он изрази”.⁷

Актуелизовање овог низа условљених и повезаних значајних питања у овој Јовановићевој књизи довело је до усредсређеног разматрања неких од битних и пресудних тема наше новије историје и културе, национално-психолошких одлика и менталитета. Оних тема и питања која су и даље болно отворена и горуће актуелна а тичу се, на пример, „путева нашег националног самозабошава”, феномена акултурације и самопорицања (у историјској перспективи и непосреднијој савремености), односа према феномену југословенства и комунистичког односа према Србији и Србима, недоброг разумевања и *јордој њосрићања* у постјугословенској ери. Потом, у истом аналитичком и вредносном кругу, разматрања „мита о великосрпској опасности”, односима и кобним сударима са Хрватима у процесу стварања њихове самосталне државе, о међусобној сличности и разликама („хрватска државна политика и религија биле су чиниоци етничког и националног разименовања Срба”⁸), о низу разорних исхода и отворених питања у међусобним односима, па све до рашчитавања трајућег времена историјске, економске, друштвене и политичке „транзиције”. (Три завршна текста у књизи чине засебну проблемску целину, ретку и изузетну по својој документованој и сазнајној и полемичкој основаности и вредности.)

Сагледавајући двадесетовековну судбину српске државе и народа, Бојан Јовановић се нарочито критички сасредио на период Другог светског рата и време трајања друге Југославије, у којој су историјске територије српског народа цепкане а народ подвргнут идентитетском и идеолошком експерименту југославизације, у којој је доживео епохалну дезинтеграцију и пораз чије су последице још живе и актуелне.

На такав исход битно је утицала историја дугог трајања ватиканске прозелитске политике (њене тежње и смернице деловања врло је добро аргументовао и образложио), као и, како је настојао да покаже, у основи антисрпско деловање југословенске комунистичке партије (и српских комуниста), којима је борба против

⁷ Слободан Јовановић, „О културном обрасцу”, *Из историје и књижевности II*, Сабрана дела Слободана Јовановића, том 12, прир. Живорад Стојковић и Радован Самарџић, Београдски издавачко-графички завод – Југославијапублик – Српска књижевна задруга, Београд 1991, 570.

⁸ Б. Јовановић, нав. дело, 203.

српске хегемоније била идеолошки и егзистенцијални разлог, начин и оправдање постојања и деловања.

Наводећи обиље релевантних података и чињеница из неколико међуупућених области: политике, економије, културе и религије, Јовановић је изградио такав мултидисциплинарни синтетички опис и прецизан увид који се, својом трагичком уозбиљеношћу и документарном укоренењеношћу, указује као потребна и незаобилазна лектира за заснивање објективизованог погледа на пресудно важан (и још неокончан) период новије историје и на улогу самих Срба у њеној изградњи. Њено дубље, критичко и суштинско разумевање и познавање треба да буде опомена, наук и основа за формирање представе о националној будућности у измењеном, глобализованом свету. Таквом је продубљеном сагледавању и испитивању ово самосвесно, критичко и патриотско разматрање поуздана основа и исправан путоказ.